

Ontrecting & rechtsherstel. Het Rotterdamse gemeentebeleid inzake ontrecting en rechtsherstel van Joodse oorlogsslachtoffers 1940-1955

Op 5 juni j.l. is het rapport *Ontrecting & rechtsherstel Het Rotterdamse gemeentebeleid inzake ontrecting en rechtsherstel van Joodse oorlogsslachtoffers 1940-1955* aangeboden aan burgemeester Aboutaleb van Rotterdam. Het rapport is op verzoek van de gemeente opgesteld door NIOD-onderzoekers dr. Hinke Piersma en Marleen van den Berg MA.

Het rapport is een feitelijke reconstructie van het Rotterdams gemeentebeleid inzake ontrecting en rechtsherstel van Joodse slachtoffers tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Het doet geen uitspraken ten aanzien van de vraag welke consequenties aan de bevindingen moeten worden verbonden. Die vraag ligt bij het gemeentebestuur.

Onderzoeksvragen

In 2018 verzocht de gemeente Rotterdam het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies om haar bestuurlijk beleid ten aanzien van Joodse oorlogsslachtoffers te onderzoeken.

De vragen die aan het onderzoek ten grondslag liggen zijn:

1. in hoeverre zijn er in Rotterdam gemeentelijke heffingen geweest of rekeningen gepresenteerd die achteraf als onbillijk kunnen worden beschouwd;
2. heeft er na 1945 rechtsherstel plaatsgevonden van door de gemeente gekocht of geëxploiteerd Joods bezit.

Karakter van het onderzoeksrapport

Om op korte termijn eventuele politiek-bestuurlijke vervolgstappen te kunnen nemen, beperkt dit rapport zich volgens afspraak tot een evaluatie van het gemeentebeleid ten aanzien van kwesties aangaande ontrecting en rechtsherstel van Joodse oorlogsslachtoffers. De bredere geschiedenis van de Jodenvervolging en de gevolgen daarvan, zullen in 2022 worden gepresenteerd in een brede historische studie van Marleen van den Berg.

Het rapport vormt een gecondenseerde vorm van een feitenrelaas en beleidsanalyse, gebaseerd op uitvoerig archiefonderzoek gericht op de vraag in hoeverre de gemeente Rotterdam wat te verwijten valt inzake Joodse huiseigenaren en hun rechtsherstel. Daarbij moet worden aangetekend dat veel directe bronnen verloren zijn gegaan en dat vaak omwegen bewandeld moesten worden.

Voornaamste conclusies

Het onderzoek naar het handelen van de gemeente Rotterdam wijst uit

1. dat Rotterdam als gevolg van het bombardement van 14 mei 1940 een bijzondere positie innam omdat de hele binnenstad in de zomer van 1940 werd onteigend, met verregaande consequenties voor alle huiseigenaren, inclusief de Joodse eigenaren, binnen de brandgrens;
2. dat er aanwijzingen zijn dat de meeste huizen van Joodse huiseigenaren buiten de brandgrens zijn verkocht en slechts weinigen onder beheer zijn gebleven, met als gevolg dat teruggekeerde Joodse huiseigenaren te maken kregen met particuliere oorlogskopers, en niet met de gemeente;
3. dat in de gevallen waarbij de gemeente Rotterdam als oorlogskoper is opgetreden, rechtsherstel heeft plaatsgevonden;
4. dat het bestuur van de stad na de bezetting, net als Amsterdam en Den Haag, conform de gemeentelijke regelgeving heeft gewerkt; in tegenstelling tot Amsterdam was er evenwel geen sprake van opgelegde boetes wegens achterstallige betalingen en anders dan in Den Haag zijn er geen aanwijzingen dat er een kwestie is geweest rond achterstallige (straat)belastingen;
5. dat op een aantal punten de anti-Joodse maatregelen voor de gemeente Rotterdam financieel voordeel hebben opgeleverd, bijvoorbeeld bij het exploiteren van onteigende huizen binnen de brandgrens;
6. dat het moeilijk is vast te stellen in welk mate de Joodse huiseigenaren financieel zijn benadeeld: berekeningen zijn in alle gevallen lastig door de aard en het fragmentarische karakter van het bronnenmateriaal;
7. dat het voor Joodse overlevenden niet altijd gemakkelijk was om te protesteren, omdat de herstellwetgeving uitging van het principe van 'minnelijke regeling', waarbij de klemtoon lag op compromis. Wie bezwaar maakte, werd al snel ondankbaarheid verweten. Uit het archief blijkt dat er tegen de gemeente Rotterdam vijf rechtszaken zijn gevoerd, maar daaruit mag niet automatisch de conclusie worden getrokken dat de overige slachtoffers van vervolging tevreden zijn geweest met het gemeentelijk beleid;
8. dat net als in andere steden ook in Rotterdam het gemeentebestuur de gemeentefinanciën goed in het oog hield en aanstuurde op zo gunstig mogelijke regelingen; zowel tijdens als na de bezetting had het gemeentelijke huishoudboekje prioriteit. De bestuurlijke en ambtelijke elite heeft niet gemeend dat er na de oorlog extra inspanningen moesten worden geleverd om tegemoet te komen aan de specifieke moeilijkheden waarmee Joodse huiseigenaren te maken kregen;

Onderzoekers

Hinke Piersma is senior-onderzoeker bij het NIOD. Haar onderzoek beweegt zich vooral op het terrein van roof, restitutie en rechtsherstel, dadergeschiedenis en Jodenvervolging. Recente publicaties: *Openstaande rekeningen. De gemeente Amsterdam en de gevolgen van roof en rechtsherstel, 1940-1950* (met Jeroen Kemperman, 2015), *Zussen* (2017) en *Op eigen gezag. Politieverzet in oorlogstijd* (2019)

Marleen van den Berg is promovendus-onderzoeker bij het NIOD. Zij werkt aan een proefschrift over de geschiedenis van Joods Rotterdam 1940-1945, een project dat gefinancierd is door de Gemeente Rotterdam, de Universiteit van Amsterdam en het NIOD.

Klankbordgroep

De onderzoekers vonden een gesprekspartner in een speciaal ingestelde Maatschappelijke Klankbordgroep onder voorzitterschap van Ahmed Aboutaleb, burgemeester Rotterdam. Van de MKG maakten voorts deel de heren F. van Gelderen (secretaris Loods 24), L. Hertzberger (voorzitter Liberaal Joodse gemeente Rotterdam), C. den Hoedt (voorzitter Nederlandse Israëlitische Gemeente Rotterdam), R. Naftaniël (vicevoorzitter Centraal Joods Overleg), W. Velthuisen (oud-directeur Belastingen Rotterdam) en mevrouw J. Steenhuis (stadsarchivaris Rotterdam, tevens secretaris).